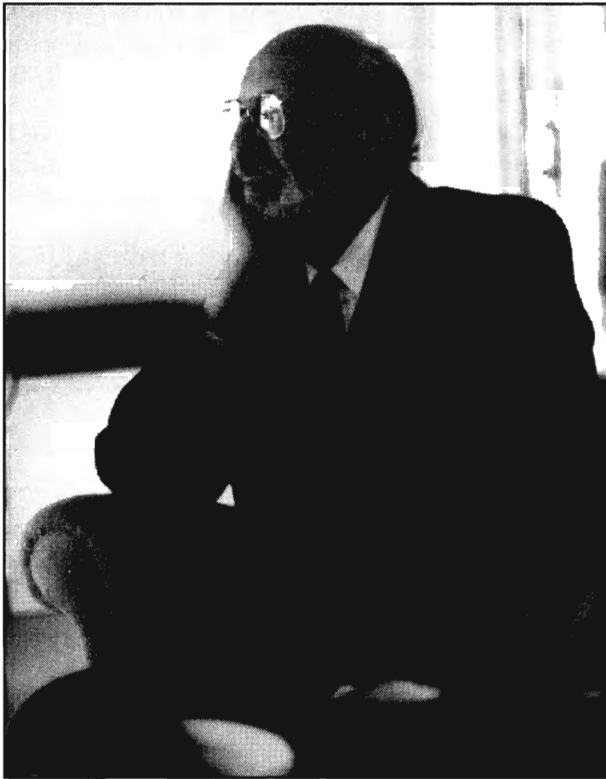

PATAI RAFAEL

Cionizmus: Előfutárok, alapítók, ellenfelek

is, azzal is élesen szembenállt. Alább idézni fogjuk a századvég magyar zsidó vallási és világi vezetőinek megnyilatkozásait: a zsidóság vélt ügyének valamennyien hűséges, meggyőződéses, rátermett és lelkes harcosai voltak, mégis elítélték a cionizmust, és foggal-körömmel küzdöttek ellene.

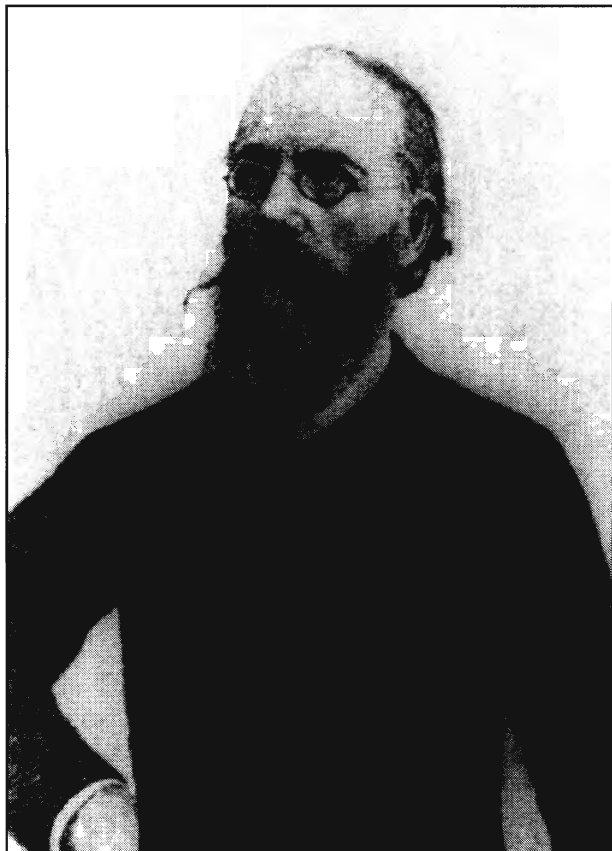
Az ellenszegülés kettős forrásból táplálkozott. Egyrészt a legtöbb magyar zsidó meggyőződéssel hitte, hogy a zsidóság, de legalábbis a magyar zsidóság nem faj, nem is nép, nem is etnikai csoport, még csak nem is nemzetiség, hanem tisztán és kizárólag vallásfelekezet. Másrészt pedig indulatos, már-már zsigeri reakciójuk azt súgta nekik, hogy a cionizmus céljai már kezdettől fogva azonos irányba mutatnak a 19. századi magyar antiszemitizmus legádázabb céljaival. Maga Herzl is kénytelen volt megváltoztathatatlan tényként számolni a magyar zsidóság efféle attitűdjével, amikor – kétségbeesésében, hogy sehogyan sem nyerheti meg őket a cionista eszmének és mozgalomnak – „kiszáradt ágnak” nevezte a magyar zsidóságot a „zsidóság fáján”.

Ez persze korántsem azt jelentette, hogy a cionista kezdeményezés merőben süket fülekre talált volna Magyarországon, vagy hogy egyáltalán ne akadt volna magyar zsidó, aki Palesztinába vándorolt volna. Mégis tény, hogy az Izrael állam megalakulásáig eltelt ötven évben a cionizmus igen csekély számú magyar zsidót vonzott a táborába, és mindvégig elenyésző volt a Magyarországról aliázó zsidók száma.

A cionizmus történetírói különbséget tesznek a politikai cionizmus, Herzl lángelméjének teremtménye, illetve a Hovevé Cion (Cion szerelmesei) elképzelései között. Utóbbiakat romantikus álmodozóként tartják nyilván, akiknek erejéből alig futotta többre, mint néhány apró, jelentéktelen és gazdaságtalan mezőgazdasági „kolónia” létrehozására Palesztinában. Rendre elsiklanak afölött, hogy Herzl nagyszabású politikai tervét – azt, hogy közjogi alapokon kell létrehozni a zsidóság saját államát – több magyar zsidó előcionista elképzelései is megelőlegezték. Az ő írásaik és gya-

A magyar zsidóság történetének egyik paradoxona, hogy a cionista mozgalom előfutárai és alapítói az ő soraiból kerültek ki, miközben a magyar zsidóság körében elleneztek leghevesebben a cionizmust, és itt álltak legkevesebben a zászlója mögé. Magyar zsidók tették a legtöbbet a politikai cionizmus elindításáért, mi több, évtizedekkel korábban „a visszatérés a földhöz” mozgalmat és a palesztinai mezőgazdasági települések létrehozását is ők kezdeményezték – miközben a magyar zsidóság vezetői, és hatásukra a magyar zsidóság zöme, ezzel

Patai Raphael, a magyar zsidóság történetéről szóló készülő művének első publikált része

KOHN SÁMUEL

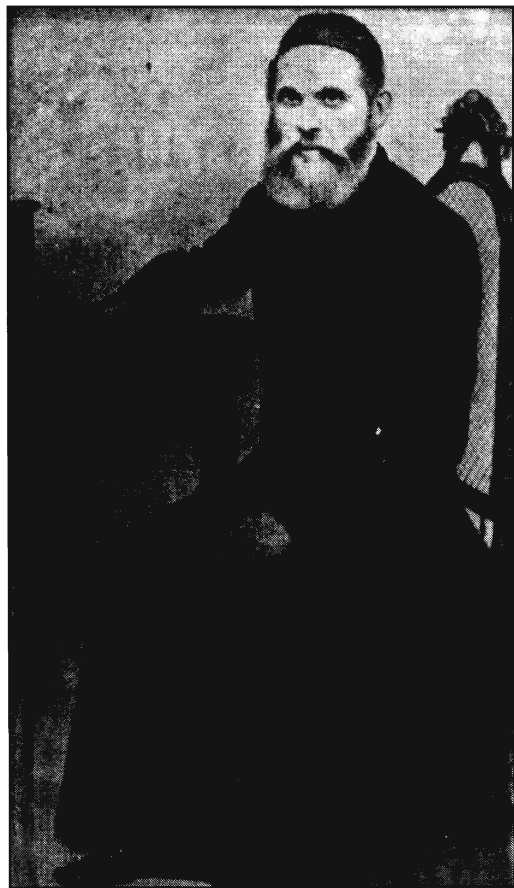
korlati erőfeszítéseik több évtizeddel korábbiak, mint Herzl ilyen irányú munkássága. Nem kisebbítheti ez Herzl szerepét Izrael államiségának megalapozásában, de világosan kell látnunk, hogy Herzl nagysága nem annyira elképzeléseinek eredetiségében rejlik, hanem inkább abbéli képességében – és ebben elődei fel sem vehették vele a versenyt –, hogy elképzeléseinek valóra váltására mozgalmat hozott létre, a Cionista Kongresszusok képében parlamentet szervezett a mozgalom tag-sága számára, miközben más cionista közintézményeket is megalapított. A Herzl teremtette mozgalom túlélte őt magát, szakadatlanul növekedett, és ötven év múltán – Izrael állam létrejöttében – el is érte célját, Herzlt a zsidó történelem egyik vezéralakjává avatva.

Elődei támasztottak ugyan néhány hullámot, de ezek hamar elültek, vagy inkább felismerhetetlenné váltak a 19. század minden zsidó közösségét felkavaró örvénylésben. Csakhogy épp Herzl mondta, hogy az embereket nem teljesítményeik, hanem céljaik alapján kell megítélni. Teljesítményeik külső feltételeken múlnak, amelyekre nem lehet befolyásuk, ám céljaikat teljes szabadságban és autonómiában szabják meg, és ilyen minőségükben a célok pontosan tükrözik az emberek szellemét, akaraterejét, belátását, látóhatárát. Ha Herzl magyar előfutárait ezzel a herzli mércével mérjük, kitéjük, hogy eszméik tá-

gasságát tekintve nemcsak hogy előcionista, de elő-herzliánusok is voltak, akik nagyjából ugyanarra törekedtek, mint amit Herzlnek sikerült is megvalósítania, és ugyanolyan módszerek lebegtek a szemük előtt, mint amilyenekhez ő folyamodott cionista munkálkodásának nyolc rövid éve alatt.

Valamit az időrendiségről. A cionizmus előtörténetében (hogy a cionista történész, N. M. Gelber korszakelnevezését használjuk) a Hibbat Cion (Cion szeretete) mozgalom számít a voltaképpeni cionizmus egyetlen előfutárának. Az 1860-as években lábra kapott politikamentes törekvés, amely arra irányult, hogy emberbaráti alapokon zsidó telepeket hozzanak létre Palesztinában, eredményeit tekintve oly korlátozottnak bizonyult, hogy amidőn Herzl létrehozta a maga politikai mozgalmát, Cion szerelmeseinek legtöbbször tüstént csatlakozott hozzá. Tudunk azonban legalább két rabbiról, akik Magyarország Délvidékén éltek, kik vagy három évtizeddel a Hibbat Cion mozgalom megindulása előtt már előterjesztették, hogy Erec Izraelt politikai eszközökkel kellene a zsidó nép számára megszerezni.

Egyikük, Szófér Mózes rabbi tanítványa, Hirschstein Jekutiél, aki 1812-ben lett a szlovéniai Varasd hitközségének rabbija, 1836-ban ezt írta jó barátjának és tanácsadójának Szófér Mózes másik

NATONEK JÓZSEF

BETTELHEIM SAMU

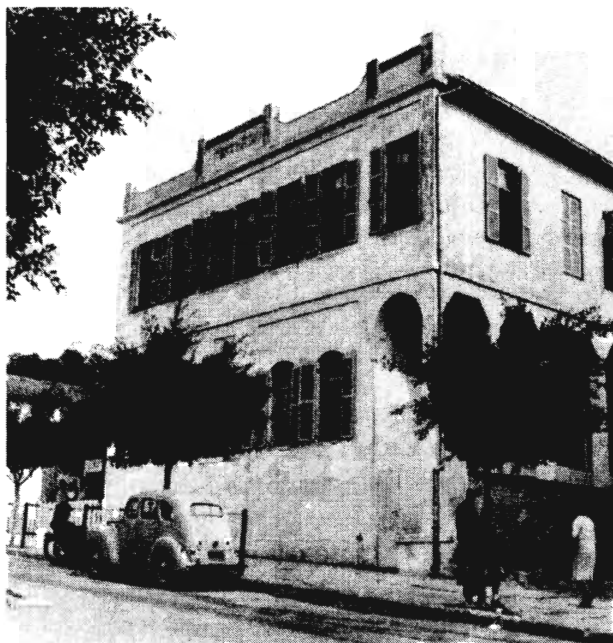
tanítványának, a korai előcionistának, Mose Sachs-nak: „Nézetem szerint az a legjobb stratégia, és az a fő, hogy megnyerjük a Szentszövetség vezetőit országunk (ti. Erec Iszrael) ügyének, felmutatva nekik a dolog fontosságát.” Hirschenstein úgy vélekedett, hogy Franciaország és Anglia is érdeklődhet egy zsidó állam Erec Iszraelben való létrehozása iránt, és felbátorodva azon, hogy Görögország is felszabadult a török fennhatóság alól, javasolta egy olyan tervezet kidolgozását, „melyet jóváhagyás végett minden kormánzatnak benyújthatnánk”. Úgy gondolta, hogy a zsidó állam létrehozásáért végzett diplomáciai fáradozások végül beteljesíthetik a prófétai szavakat: „Nem haddal, nem is erővel, de az én szellemem által, mondá a Lelkek Ura.”

Nagyjából ebben az időben dolgozta ki egy szefárd zsidó, aki ötven évig volt rabbi Horvátországban, Palesztina zsidók számára való megszerzésének politikai tervét. Dolgozni is kezdett a megvalósításán.

A Szarajevóban, 1798-ban született Alkalai (Elkali) Juda (meghalt 1878-ban Jeruzsálemben) már 27 évesen a Belgrád melletti Zimony hitközségének tanítója, előimádkozója, majd később rabbija lett. Zimonyban élt egészen 1874-ig, amikor is Jeruzsálemben telepedett meg. A hagyományos judaizmus, a kabbalisztikáig elmenően, modern evi-

BÁRÓ EDMOND DE ROTHSCHILD EMLÉKMŰVE PETAH TIKVÁN

RISON LOCION LEGRÉGEBBI ISKOLÁJA 1896

HATAM SZÓFÉR

lágisággal vegyült alkatában. Zimonyi felettese, Maszád Sámuel rabbi, aki szintén Szófé Mózés pozsonyi jesivájában tanult, lehetett az a férfiú, akinek közvetítésével Alkalai magába szívta a nagy pozsonyi törvénytudó eszméjét, miszerint az Izrael Földjén való megtelepedés vallásos kötelesség lenne – legalábbis így vélekedik Zevi Zahavi, a cionizmus magyarországi kezdetiinek történetírója.

Akárhogyan is, 1839-től Alkalai több könyvet is publikált, amelyekben felszólította a zsidókat, térjenek vissza Izrael Földjére, sőt, ami merőben szokatlan volt a kortól és a magafajta férfitől, a cél érdekében még gyakorlati-politikai munkába is kezdett ahelyett, hogy a Messiás eljövetele utáni, csodás visszatérésre hagyatkozott és várt volna. Egyik korai, 1839-ben megjelent értekezésében ezt írta: „E nagy dolog megkívánja, hogy beadványok nyújtassanak át az országok királyainak, mivelhogy ők csupán királyok, és majd a Mindenható, áldassék az Ő Neve, a szíveikbe ültetendi, hogy szabadságot adjanak nekünk a mi birtokunkra, atyáink örökébe való visszatérésre...”

Alkalai váltig bizonygatja, hogy erős remény van e terv megvalósulására. Bizonyoságként Kopácsi József esztergomi érsek szavait idézi, amelyek a császár és a főnemesek jelenlétében hangzottak volna el: „Sohasem láttuk vagy hallottuk, hogy valakit tizenhét századig tartottak volna bebörtönözve, márpedig ezek a szerencsétlen zsidók éppen ezt a sorsot szenvedik a királyok és hercegek kezétől, holott illedelmesen, jóra valóan viselkednek.”

Kivételesen vegyíti Alkalai a hagyományos, az isteni közbelépésben bízó ortodoxiát a diplomáciára hagyatkozó modern felfogással, amikor kifejti: Izrael számkivetettjeinek összegyülekezése nem csodás, de természetes folyamat lesz majd, „mivelhogy azt az Egek Ura, áldassék az Ő Neve, annak rendje-módja szerint, teljes tisztességgel, a politika szabályai szerint viendi véghez”.

Jó néhány értekezés publikálásán kívül Alkalai elhúzódozó utazásokra is vállalkozott, hogy népszerűsítse az Erec Izraelbe való zsidó visszatérés elgondolását. 1852-ben, Angliában jártában a következő címen jelent meg angol nyelvű röpirata: Jó Hírek Hozója, avagy Elkali Juda Rabbi Felhívása a Zsidó Nemzethez, hogy Egyesületet Szervezve Mozdítsa elő Atyái Földjének Visszaszerzését. Mint a cím is mutatja, Alkalai többre törekedett, mint apránként zsidókat megtelepíteni az „Atyák Földjén”. Teljes egészében kívánta azt visszaszerezni, ugyanúgy, mint Herzl, aki egész Palesztinára akart „chartát” szerezni Törökországtól. Abban is igazi előfutára volt Alkalai Herzlnek, hogy „Egyesületet” próbált szervezni, előrevetítve a Herzl-féle Zsidó Ügynökséget.

Elgondolásainak megvalósításán fáradozva, Alkalai több országba is ellátogatott, mindegyikben

JOSUA STAMPFER, AKI GYALOG MENT BUDAPESTRŐL
JERUZSÁLEMIG

megalapítva egy-egy „Erec Izráel Betelepítését Célzó Társaságot”, amelyek azonban rövid idő múltán rendre kimerültek. 1871-ben, amikor Palesztinában járt, ott is megalapított egy ilyen társaságot.

Hiába nem maradtak utána konkrét eredmények, övé az elvitathatatlan érdem, hogy az újkorban ő gondolta ki és terjesztette elő elsőként azokat az elgondolásokat, amelyek megdöbbentően közel jártak Herzl politikai cionizmusához. Csábító eljárás a gondolattal, hogy elgondolásai és munkálkodása tett-e bárminemű hatást Herzlre. Majdnem biztosra vehető, hogy Herzl tudott róla, hiszen nagyatyja, Herzl Leib Simon, ugyancsak Zimonyban élt, éppen annak a hitközségnek a tagjaként, amelynek Alkalai volt a rabbija. Évente felutazott Budapestre fiához, Jákobhoz, Herzl édesatyjához, és ezen alkalmak valamelyikén bizonyosan beszámolt fiának és tizenéves unokájának rabbija ténykedéseiről.

Szófér Mózes rabbi egy másik tanítványa, akiből

szintén a cionizmus korai magyarországi előfutára lett, Natonek József volt, aki 1813-ban Kömlődön született, és 1892-ben, Bátoron hunyt el. Több jesivát is kijárt, Pozsonyban szentelték rabbivá, Jászberény, majd Székesfehérvár rabbija lett. 1861-ben Budán, Abir Amieli álnéven publikálta *Messiás, avagy értekezés a zsidó emancipációról* című könyvét, magyar nyelven. Ebben kifejtette, hogy a zsidóknak ellenezniük kell az emancipációt, mert igazi hazájuk Jeruzsálem, nem pedig Magyarország, továbbá csupán vallásos közösséget alkotnak, nem pedig nemzetet. Nem szabad tovább csodákra várni, írta, hanem hozzá kell látni a nemzetek segítségével a zsidóság messiási küldetésének valóra váltásához. Csak azután lehet „fénysugár a nemzetek számára” a zsidóság, hogy Izráel Földjén elnyerte a függetlenségét. A magyar hazafiasságon okulva, a zsidóknak a szívükbe kell zárniuk az „izraelita nacionalizmust”.

„Hódoljunk tehát a Mindenható akaratának és fordítsuk szellemi erőinket, híres tevékenységünket és anyagi tehetségünket arra a célra, melyet az Isten elénk kitűzött, azaz: Palesztina ősi birtokában izraelita nemzeti önállóságunk mielőbbi foganatosítására! ... Egy zsidó népnek, melyet az Isten a lélek minden jeles tulajdonságával gazdagon megajándékozott, nem szabad koldolni más nemzeteknél az egyenjogúság sovány morzsalékjaiért, midőn nemzeti önállóságát gazdagon élvezheti... Ennek az ősnemzetnek méltó, büszke fia csak úgy lehetek, ha tetszhalálából felébresztem és a neki jövendőlt nemzeti önállóság foganatosítására serkentem...”

A magyar hatóságok oly hazafiatlannak, már-már felségsértőnek tartották a *Messiás*-t, hogy elrendelték elkobzását. A könyv majdnem egy évszázadig lappangott, és csak 1948-ban bukkant elő az Országos Széchényi Könyvtárban.

Natonek *Messiása* után egy évvel jelent meg Moses Hess *Róma és Jeruzsálem* című könyve, amely utóbb a cionista irodalom klasszikus művének bizonyult. Olvastán, Natonek rajongó levelet írt Hessnek, méltatlankodva azon, hogy lapjában, a *Ben Hananjá*-ban Lőw Lipót oly éles bírálatban részesítette. A levél Hess és Natonek hosszú barátságának kezdőaktusa volt. Natonek ugyanakkor mindvégig ellensége maradt a reformokat kezdeményező Lőw Lipótnak, aki úgymond, „gyűlöli a zsidó nemzetet, veszélybe sodorja a zsidó népet és szakadást idézett elő a zsidó hitközségek között.”

1866-ban Natonek Párizsba utazott, itt találkozott először személyesen Hess-szel. Eliezer Levi Binggel karöltve, hármasban adtak át egy memorandumot a Alliance Israélite Universelle központi bizottságának a palesztinai zsidó telepítések előmozdítása tárgyában. Az Alliance elnöke, Isaac Adolphe Crémieux válaszában azt írta Natoneknek, hogy szervezete kész támogatni a tervezetet, de ügyelni kell arra a török törvényre, amely tiltja

nem muzulmánok földvásárlását az Ottomán Birodalom egész területén. Ezért mindenekelőtt, írta Crémieux, ki kell módolni e törvény hatályon kívül helyezését. Hess kiadott egy részletes beszámolót Natonek párizsi munkálkodásáról, s ebben hozzáteszi, hogy Crémieux felajánlotta közbenjárását a török kormánynál a földvásárlási tilalom felfüggesztése dolgában.

Mielőtt Párizsból visszautazott volna, Lazare Isidortól, Franciaország újonnan kinevezett főrabijától és Albert Cohntól, a francia zsidó tudóstól, aki szorosan együttműködött James de Rothschilddal annak emberbaráti akcióiban, ajánlólevelet szerzett, és felhatalmazást, hogy eljárjon a nevükben, amikor Konstantinápolyba utazik.

Magyarországra visszatérve, Natonek látta, hogy minden erejét nagyszabású tervének szolgálatába kell állítania, ezért feladta székesfehérvári rabbiságát. Mielőtt Konstantinápolyba indult volna, Bécsbe utazott, hogy a Porta bécsi nagykövettől ajánlólevelet kérjen. A nagykövet a következőket írta a török külügyminiszterhez címzett levelében:

1867. március 10-én

Egy Natonek nevű nagytisztelű rabbi jelentkezett követségünknel, és arról tájékoztatta e levél alázatos aláíróját, hogy Németország, Csehország és Magyarország zsidóinak körében, a párizsi közösség részvételével, közös pénzforrásokból egyesület jött létre a célból, hogy földeket vásároljanak Jeruzsálem környékén és általában

JUDA ALKALAI

Palesztinában, és rajtuk telepeket létesítsenek azon európai és másutt élő testvéreik számára, akik emigrálni kívánnak. Az egyesület a már ott élő zsidóságot is fejleszteni óhajtja hasznos ismeretek terjesztésével a kereskedelem, a kézművesség, a földművelés és a szépművészetek köréből. Az egyesület magától értetődően és minden tekintetben a török törvények hatályában működne, és az izraelita bevándorlók felvennék a török állampolgárságot. Ezért avégből, hogy első kézből is megismerkedhessék az idevágó törvényekkel, továbbá hogy személyesen is megtárgyalhassa e nagy horderejű kérdést Excellenciáddal, Natonek úr rövidesen Konstantinápolyba utazik, ennélfogva bátorodom ezen ügy eldöntését ezennel kizárólag Excellenciád kezébe letenni.

Aszad Haidar,
a Porta bécsi nagykövete

Hiába szolgálhatott elégtételül Natonek számára, hogy ilyen ajánlólevelet kapott a Portához, nagy csalódást okozhatott neki az a Párizsban, 1867. április 24-én kelt levél, amelyben az Alliance Israélite Universelle arról tájékoztatta, hogy nem ért egyet a zsidók tömeges palesztinai letelepítésére vonatkozó nagyszabású tervével. Közölték vele eléggé fukar módon, hogy nem áll módjukban fedezni tervezett utazása költségeit, és hogy „jóllehet becses elgondolás nevelés útján fölemelni Jeruzsálemben elhagyatva élő testvéreink szellemi és erkölcsi színvonalát, ennek megvalósítása, már ha egyáltalán lehetséges, azon zsidókra kell hogy korlátozódjék, akik ott élnek, és még talán bizonyos számú bevándorlókra is, ámde nélkülözve bárminemű politikai avagy szociális színezetet, valamint kereskedelmi és ipari eljárásokat, aminő például a kamatozó tőke, a részvénytársaság s a t.”

A csalódott, de el nem csüggedő Natonek ezután 20 forintot szerzett az Erec Iszrael Betelepítését Célzó Társaságtól, és e sovány összeggel a zsebében Konstantinápolyba indult. Illő módon fogadta őt Jakir Giron főrabbi, Hermann Klarfeld, az ott élő osztrák–magyar kolónia feje, és mások, akik rendre felvilágosították, hogyan érintkezzék a Legfelsőbb Portával. Natonek kérésére Giron főrabbi levélben fordult a Rothschild-bankházhoz és Sir Moses Montefioréhoz, segítségüket kérve Natonek tervéhez, hogy „kolonizáció útján földeket és szőlőket szerezhessen meg... műhelyeket és iskolákat létesítsen...” Natoneket többször is fogadta a Nagyvezír, még hozzá a legnagyobb udvariasággal (amiként Herzlt is 25 évvel később). Tapasztalatairól barátjához, Alkalai Judához írott levelében számolt be, aki azután közölte is azt a héber nyelvű *HaMaggid* hasábjain:

Zimony, Tammuz hónap újholdja, 5627 [1867]

Az elmúlt héten levelet kaptam Natonek József rabbitól, Konstantinápolyból, mely Sziván hónap 19-én kelt. Ebben ezt írja: tárgyaltam Fuad pasa nagyvezírral, Ali pasa első nagyvezírral, akik biztosítottak, hogy minden erővel segítségemre leendenek. E héten került ke-

zembe a spanyol [ladino] nyelvű folyóirat, a Journal Yisraelit, amelyet Konstantinápolyban adnak ki. Ennek 5627, Sziván hónap 16-i számában a következőket olvashatni: „Natonek József rabbi a Jisuv Erec Iszráel nevű szent társaságtól azon küldetéssel érkezett ide, hogy Urunktól, a Szultán Ófelségétől, övezze tisztelet, engedélyt kérjen szent országunk betelepítésére, szétosztott testvéreink összegyülekeztetésére, a föld megművelésére, műhelyek alapítására, hogy országunk lakosai és azok, akik még ideköltöznek, kezük munkájával tartsák fenn magukat, és ne kelljen szégyenszemre éhezniük a keresztények között. A birtokában lévő bizonyítványokat Jakir Giron főrabbinak átnyújtván, a rabbi őt és a hitközség vezetőit elküldte Fuad pasa nagyvezírhez, ki nyájasan fogadta őket. Natonek rabbi átnyújtotta neki a kérelmeket és leveleket, amelyeket Izráel nagyjaitól és a királyok követeitől hozott volt magával. És midőn a nagyvezír elolvasta a kérvényt, sugárzó arccal így felelt: Biztos vagyok benne, hogy Urunk, a Szultán teljesíteni fogja kérésedet, de az ügyet előbb a tanács elé kell bocsátani, és majd a tanácsnokok lesznek a megmondható, mit és miként kell tenni, és néhány nap elteltével kézhez kapjátok majd a választ, amely Urunk, a Szultán rendelkezését tartalmazza. Bárha a mi Istenünk, az Egek Ura felénk hajlítaná végzetetlen jóindulatában a királyi szíveket, legyen meg az Ó akarata!

Natonek rabbi hozzáfűzi, hogy mindaddig itt kell időznie, míg Urunk, a Szultán vissza nem érkezik Párizsból. Bárha az Úr ügyelne reá, megtartva és boldogítva őt ez országban, legyen meg az Ó akarata!”

Itt érnek véget a rabszolga, Jehuda ben Slomó Haj Alkalai S. T. [szefárdi tahor = tiszta szefárd] szavai.

Ez a levél vakmerő reményekre biztatta Alkalai rabbit; felhívást csatolt hozzá, amelyben felszólította Izráel valamennyi gyermekét, lépjen elő és adakozzék bőkezűen az egyesület javára, hogy a nagy terv valóságra válhasson.

Kísérteties számbavenni, milyen nagy mértékben előlegezte Natonek Herzl minden egyes stratégiai lépését, hogy otthont teremtsen a zsidóságnak Palesztinában. Natonekhez hasonlóan Herzl is meg volt arról győződve, hogy politikai, nem pedig emberbaráti eszközökkel kell megszerezni Palesztinát; Natonekhez hasonlóan ő is azzal kezdte, hogy irodalmi formába öntötte nagyszabású elgondolását; Natonekhez hasonlóan ő is Konstantinápolyba utazott, hogy „chartát” szerezzen Palesztinára a szultántól; Natonekhez hasonlóan ő is megpróbálta rávenni a Rothschildokat, más „pénzes zsidókat” és persze a létező, nagyobb zsidó emberbaráti szervezeteket, hogy adományokkal karolják fel tervét; Natonekhez hasonlóan ő is arra a következtetésre jutott, hogy külön társaságot kell alapítani a cél érdekében; és végül hozzá hasonlóan ő is folyóiratot indított az ügy propagálására. Herzl folyóirata, a Die Welt a Cionista Világszövet-

ség központi orgánumává nőtte ki magát; Natonek sokkalta szerényebb, és nem túlságosan sikeres idevágó próbálkozása a *Das Einige Israel* című hetilapban merült ki: Budapesten indította 1872-ben, és mint ilyen, ez volt a világ első cionista folyóirata. Nehéz végére járni, mindez véletlen egybeesés-e csupán, vagy pedig Herzl tudott Natonek erőfeszítéseiről, és eltökélte, neki mindaz sikerülni fog, ami Natoneknek nem sikerült, csupán máshogyan kell nekifutnia az akadályoknak, vagy pedig mindkettejük lépései logikusan következtek a vizsgatérés nagy gondolatából, melynek szolgálatára mindketten rátették az életüket.

Natonek nem-cionista írásai között megtaláljuk az *Énekek éneké*-nek fordítását és kommentárját (megjelent Budapesten, 1871-ben); egy német nyelvű értekezést a tudomány és a vallás viszonyáról, benne olyan materialisták bírálatával, mint Darwin vagy Haeckel (megjelent ugyancsak Budapesten, 1876-ban); a Pauer János székesfehérvári püspökkel közösen összeállított, *Pentaglotte* című héber–magyar–latin–német–francia szótárt, amelynek csupán A betűs kötete látott napvilágot 1861-ben; továbbá más, német és héber nyelven írott könyveket.

Hirschenstein, Alkalai és Natonek korántsem voltak egyedüli zsidó személyiségek Magyarországon, akik már a Herzl jelentkezése előtti fél században is a politikai cionizmus eszméit vallották és kísérletet tettek azok megvalósítására. Csupán többet tudunk az ő írásairól és ténykedésükről, mint másokéiról. Csábító dolog eljátszani a gondolattal, hogy kellett, hogy valami sajátságos lett legyen a magyarországi atmoszférában a 19. század derekán, ami arra ösztökélte a zsidókérdésben elmerült gondolkodókat, hogy politikai megoldáson törjék a fejüket, nem pedig jótékony vagy emberbaráti megoldásokon, amelyek csak tüneti javulást hozhattak volna. Talán éppen az, hogy Magyarország soknemzetiségű ország volt számottevő nem magyar (német, szlovák, román, horvát stb.) kisebbséggel, lehetett részes a dologban. Miközben a nemzeti kisebbségek folyvást berzenkedtek a magyar uralom ellen, mely hiába származott az ország legnépesebb etnikai csoportjától, az még az összlakosság felét sem tette ki – azokban az években a magyarság körében is nemzeti-hazafias ébredés játszódott le, amely az 1848-as évi robbanáshoz vezetett, egyidejűleg a kisebbségek tetemes nyugtalanságát is kiváltva. Nem kétséges, hogy a magyar zsidók túlnyomó többségére ráragadt a magyar hazafiaság láza, de még ekkor is akadt maroknyi függetlenül gondolkodó zsidó, aki az események alapján ellentétes következtetésre jutván, arra az álláspontra helyezkedett, hogy amint a magyarok harcoltak a Habsburg-uralom ellen nemzeti függetlenségükért, és amint Magyarország nemzeti kisebbségei követeltek függetlenséget vagy legalábbis nemzeti autonómiát az or-

szág határain belül, úgy a zsidók számára sem kínálkozhat más út, mint nemzeti autonómiára vagy még inkább független nemzeti hazára törekedni immár nem Magyarországon vagy bárhol másutt Európában, hiszen itt nyilvánvalóan nem volt számukra hely, hanem ősi hazájukban, Erec Izraelben, 1848-ban a politikai cselekvés rázta meg Magyarországot, így hát ezek a korai cionisták (akik mindhárman Magyarország Délvidékén éltek) is úgy érezhették, csakis a politikai cselekvés orvosolhatja az antiszemitizmust, az elszakíttottság és a fennmaradás problémáját az Európában diaszpórában élő zsidó közösségek életében. Ez a gondolkodásmód jellemezte Herzl magyarországi elődeit, és ez határozta meg, mihelyt eljött az ideje, az ő munkásságának irányát is.

Még Alkalai és Natonek életében ötlötték ki ortodox magyar zsidók, kik Jeruzsálemben telepedtek meg, hogy földműves települést alapítsanak Palesztinában, s ezzel ők lettek a „földhöz való visszatérés” mozgalomnak megalapítói, mely mozgalom utóbb a Hibbat Cion – Bilu mozgalommá nőtte ki magát, megadva a Herzl utáni politikai cionizmus *halucijut*-jának (úttörés) az alaphangját. A földműves „kolónia” ötlete – mert így hívták akkoriban az efféle telepeket – Gutmann Dávid Meirtől, Schlesinger Akiva Józseftől és Stampfer Jósuától származott.

Gutmann Dávid Meir, aki Magyarországon született 1827-ben, és Jaffában, 1894-ben hunyta le szemét, honvédként harcolt az 1848–49-es szabadságharcban, de megémelyedve a magyarok zsidószemléletétől, felszámolta egzisztenciáját és 1876-ban Jeruzsálembé települt át. Schlesinger Akiva József (1837, Pozsony–1922) elvégezte Szófér Mózes pozsonyi jesiváját, majd több, lánglelkűen ortodox könyvet írt. Mivel meggyőződéssel hitte, hogy a vallásos zsidóság egyetlen reménye, ha Izrael Földjén hoz létre vallásos közösséget, 1870-ben odaköltözött. Stampfer Jósua (1852, Szombat hely–1908) Hildesheimer Azriel kismartoni jesiváján tanult, majd megérintve attól, hogy a magyarok ismét elnyerték függetlenségüket 1867-ben, eltöltötte a vágy, hogy Erec Izraelben munkálkodjék a zsidó nép és a Tóra fennmaradásáért. 1869-ben, gyalog indult el Magyarországról Jeruzsálem felé.

1878-ban a három férfiú görög kézből földet vásárolt Mulabbis falucska határában, közel a Jarkon folyóhoz, majd megalapította az első palesztinai zsidó földműves telepet, amelynek a Petah Tikva (Remény Kapuja) nevet adták. Helyi előljáróságot alkottak, amelynek Stampfer lett az elnöke. Petah Tikva felnövekedésének megpróbáltatásai nem tartoznak szorosan a magyar zsidóság történetéhez, ezért elég annyit mondani, hogy Petah Tikva ma Izrael egyik legjelentősebb városa. Az mindenesetre figyelemre méltó, hogy Petah Tikva megalapítói, mindhárman magyar zsidók, a pa-

lesztinai zsidó földműves települési mozgalom ősatyjaivá váltak, amiként a magyar származású Herzl és Nordau lett alig két évtizeddel később a politikai cionizmus két megalapítója.

Amikor Herzl összehívta a bázeli Első Cionista Kongresszust (1897. augusztus 29–31.), a magyarországi zsidó közéletben több tényező is gátolta, hogy eredeti hazájában mozgalma lábra kapjon. Először is, Észak-Kelet-Magyarországon rohamosan terjedt a hászidizmus; a 19. század végére több hászid rabbidinasztia is kialakult Sátoraljúj helyen, Máramarosszigeten, Munkácson, Szatmáron a belzi, sancsi és viznyici cadikok számottevő befolyása alatt. A hászidizmus Magyarországon különös erővel hangsúlyozott, klasszikus álláspontja az volt, hogy a Messiás eljövetele utáni visszatérés Izrael Földjére a judaizmus egyik alapvető vallási elképzelése, de világi erőfeszítéseket tenni a Szentföld visszaszerzésére még a Messiás eljövetele előtt a lehető legsúlyosabb bűnnek számít.

Hiába utasította el a hászidizmust a magyarországi zsidó ortodoxia, közös nevezőre került vele a cionizmussal való szembenállásában.

Mint rövidesen meglátjuk, a magyar izraeliták neológ tagozata sem volt kevésbé határozott a cionizmus elutasításában. Ők a cionizmusban már-már hazaárulást láttak, amely nem fér össze a magyar zsidóknak mint hazafias, Mózes-hitű magyaroknak a státusával, akik teljes mértékben és kizárólagosan egyetlen magyar hazájuknak vannak elkötelezve. Úgy látták, a cionizmus mozgalma veszélybe sodorja a zsidó emancipáció, a megmagyarosodás és a recepció (1895) vívmányait, holott ezek egyenlő jogokat szavatoltak a zsidó vallásnak a többi vallásfelekezettel.

Ennek tudatában felettébb meglepő, hogy öt magyarországi városból hét zsidó is részt vett az Első Cionista Kongresszuson. Azt persze tudnunk kell, hogy a kongresszus „küldöttjeit” nem helyi cionista testületek delegálták, hanem önkéntesen, önjelölt alapon utaztak a kongresszusra, vagyis a hét magyar zsidó jelenléte csak annyit bizonyít, hogy akadt hét egyén Magyarországon, akit eléggé érdekelt a kongresszus, hogy odautazzék. Egyiküket Rónai Jánosnak hívták (1849, Gyulafehérvár–1919, Budapest). Az erdélyi ügyvéd a kongresszusra készülve német nyelvű röpiratot adott ki *Zionismus in Ungarn* (1897) címmel, amelyben egyszerre támadta a cionizmus asszimilacionista, illetve vallási alapokon álló ellenzőit. A zsidó politizálás iránti érdeklődése vagy negyedszázaddal megelőzte a kongresszust, és egy magyar nyelvű könyvében is megnyilvánult, amely a nacionalizmus és a kozmopolitizmus harcáról szólt a zsidóság életében (1875). Beszédet is mondott a kongresszuson, kifejtve, hogy a zsidók helyzete Magyarországon „normálisnak” mondható, de romolhat is, mely esetben a magyarországi zsidók biztosan felzárkóznak a cionizmus mögé. Hazatér-

ve, néhány barátjával létrehozta a Magyar Cionista Szövetséget, amelynek elnökévé választották.

Részt vett az Első Cionista Kongresszuson Betelheim Samu is (1872, Pozsony–1942, Budapest). 1897-ben ő hozta létre az első magyar cionista csoportot, és ő hívta össze Pozsonyba a magyar cionisták első értekezletét, majd 1904 és 1907 között elnöke volt a Magyar Cionista Szövetségnek. Részt vett a mizrahisták (vallásos cionisták) első világgongresszusának (1904, Pozsony) megszervezésében. Több cionista folyóiratot is kiadott, majd élete későbbi szakaszában az ortodox Agudasz Jiszro-élnék, a cionizmussal szembenálló szervezetnek a kötelékében tevékenykedett.

Nem sokkal az Első Cionista Kongresszus után több magyar városban helyi cionista társaságok alakultak, s a Második Cionista Kongresszus (1898) már azt jelenthette, hogy Magyarországon 32 cionista csoport működik. 1902-ben Ideiglenes Országos Cionista Bizottság jött létre, s a rákövetkező évben Herzl elnökletével Pozsonyban már megtarthatták az első Országos Cionista Kongresszust. Ugyancsak 1903-ban 24 budapesti zsidó egyetemista létrehozta a Makkabeát, a cionista diákszervezetet, amelynek Krausz Sámuel (1868, Ukk–1948, Cambridge) lett az első elnöke. Krausz később kiváló zsidó tudós lett, s a bécsi Israelitische Theologische Lehranstalt élén tevékenykedett. A Makkabea védnökségével jelent meg 1904-ben a *Zsidó Néplap*, az első magyarországi cionista folyóirat. A Makkabea tagjai létrehozták a Vívó és Atlétikai Clubot, az ország legtekintélyesebb zsidó sportegyesületét. A Holocaustig hátralévő négy évtized magyar cionista vezetői mind a Makkabea alapítói közül kerültek ki.

Hiába keltették azt a hatást mindezek az alapítások, konferenciák, szervezkedések, hogy tömeges cionista mozgalomra van kilátás Magyarországon, mert a sűrű állványzat mögött alig volt valamirevaló épület: a századfordulóra majd millióra duzzadt magyar zsidóságból mindössze néhány ezren csatlakoztak a különféle cionista szervezetekhez. A Makkabeának például fénykorában, 1913-ban sem volt ezernél több tagja. Az első világháború alatt névleg mintegy 300 helyi csoportosulása volt a Magyar Cionista Szövetségnek (vö. Magyar Zsidó Lexikon, 549. o.), de nem tudtam rábukkanni a taglétszámról szóló kimutatásokra.

De még e korlátozott cionista sikereket sem volt hajlandó eltűnni a magyar zsidó hivatalosság. A Neológ Zsidó Országos Iroda például ismételtelen kijelentette, mennyire ellenzi a cionizmust, minek következtében a Belügyminisztérium megtagadta a Magyar Cionista Szövetség alapszabályának a bejegyzését. Szerencse, hogy a világháború előtti, meglehetősen elnéző jogi légkörben a szövetség bejegyzett alapszabály nélkül is működhetett.

Voltak azért hivatalos akadályok is. 1908-ban a

magyar hatóságok például megtiltották, hogy gyűjtés folyjék cionista célokra (már 1903 óta folyt gyűjtés a Keren Kajemet javára), mire a magyar cionisták közbenjárásra kérték fel David Wolffsohnt, a Cionista Világszövetség elnökét. Wolffsohn el is jött Budapestre, és barátságosan elbeszélgetett gr. Andrássy Gyula belügyminiszterrel. Andrássy kifejtette Wolffsohnnak Magyarország álláspontját: olyannyira elégük van a kisebbségi problémákból, hogy kénytelenek ellenezni egy újabb kisebbség, a zsidó kisebbség jelentkezését. Az álláspont nyilván a zsidó hivatalosság közismert, unos-untalan hangoztatott nézetén alapult, miszerint a magyarországi zsidók: izraelita vallású magyarok. Ütközne a kormányzat érdekeivel, ha – mint azt a zsidó hivatalosság hangoztatta – a cionisták újabb nemzeti kisebbséget kívánnának farnagni a magyar zsidóságból.

Igy vált az anticionizmus a magyar zsidó hivatalosság egyik alapelvévé. Hiába ültek el a kilencvenes évek közepére az antiszemita izgatás keltette hullámok, már maga az a gondolat is, hogy a zsidók települjenek át Palesztinába, egyet jelentett a magyar zsidók tudatában az antiszemizmussal, ami szembefordította őket a cionizmussal, hiszen hitük szerint a cionisták is ugyanezt javasolták. Így történhetett, hogy amikor 1897 augusztusában összeült Bázelen az Első Cionista Kongresszus, és a cionista mozgalom a világ minden részéből rekrutálódott, a magyar zsidó vezetőség szükségesnek látta, hogy mind az eszmével, mind pedig a mozgalommal élesen szembehelyezkedjék. Hogy a zsidó haza létrehozásának bázeli programja mélyen különbözött a magyar antiszemiták jelszavától, mely erőszakkal óhajtotta Palesztinába zsupolni a zsidókat, annak ki kellett tűnnie a magyar zsidóság politikai, szellemi és vallási vezetői előtt, akiket egyébiránt mély politikai belátás és érzékenység jellemezte. Csakhogy a fogalmi megértés és az érzelmi reakció korántsem esik egybe. Az antiszemita izgatás évtizedei arra szoktatták őket, hogy a zsidók Palesztinába való távozását a legdurvább antiszemita követelésekkel lássák azonos színben, ezért hát akarva-akaratlan fenyegetést szűrtek ki a cionista programból, hiszen az, úgy gondolták, lényegében ugyanazt akarta: elköltöztetni a zsidókat az európai országokból (Magyarországról is!) Palesztinába, hogy ott új zsidó nemzet jöjjön létre. És ebbe egyszerűen képtelenek voltak beletörődni.

E tárgyban ritka egyetértés alakult ki a neológ, illetve az ortodox vezetőség között, mint az 1897. szeptember 8-án a budapesti sajtóban közzétett nyilatkozataik is tanúsították. Dr. Kohn Sámuel, a magyar zsidóság történetírója és a Pesti Izraelita (neológ) Hitközség főrabbija ezt írta: „A politikai cionizmust, amely Palesztinában egy új zsidó országot akar megteremteni, *merő bolondságnak, veszedelmes hóbortnak tartom... Magyarországon a fe-*

lekezetből nemzetet csináló cionizmus *sohasem fog híveket toborozni...* Ebben mindenki egyetért, legyen neológ avagy ortodox. A zsidó vallás papjai már a szószéken is energikusan felszólaltak az új zsidó ország megalapításának rögeszméje ellen.”

Schweiger Márton, a Neológ Zsidó Országos Iroda elnöke kinyilvánította: „A magyar zsidóságnak minden törekvése *homlokegyenest ellenkezik* a cionizmus tendenciáival. Nem álmodozik zsidó királyságokról, hanem ősi vallásának épségben tartása mellett *minél jobban be akar oltadni a magyarságba.*”

Az Ortodox Központi Iroda elnöke, Lipschitz Lipót így nyilatkozott: „A cionizmus megítélésében az ortodoxok egyetértenek a haladókhhoz tartozó zsidókkal. Ők is kárhóztatják ezt a meggondolatlan mozgalmat, amely a hazafiság ellen is, a vallás ellen is vét. A zsidóhítű magyarok itthon akarnak boldogulni; kivándorlás, Palesztinában való államalapítás eszük ágában sincsen.” A bázeli kongresszus előtt megtartott karlsbadi előkészítő konferencián a magyar ortodoxia egyik vezetőjétől megkérdezték, számíthat-e támogatókra Magyarországon is a cionista mozgalom. Az volt a válasz, hogy a félig idealista, félig hóbortos cionista elmezülemény semmiféle vonzerőt nem gyakorolhat a magyar zsidóságra.

Vagy tíz évvel később még hevesebb támadást indított a cionizmus ellen Kecskeméti Lipót nagyváradi főrabbi (1865–1936), az egyik legtudósabb és legbefolyásosabb magyar rabbi, aki Trianon után elszántan ellenállt városa (melynek nevét Oradea Mare-ra változtatták) és egész Erdély elrománosításának. Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat 1908-as Évkönyvében még budapesti kollegáinál is súlyosabb szavakkal illette a cionizmust. Nem csupán a zsidó nacionalizmus doktrínáját vetette el, kinyilvánítva, hogy a magyarországi zsidók a magyar, nem pedig a zsidó nemzet fiai, hanem azon a címen is kipellengérezte a cionizmust, hogy a zsidó fajiság koncepcióját népszerűsítve károkat okoz a judaizmus vallási és morális kifinomultságának, s ilyenformán magát az egyistenhitet is veszélybe sodorhatja.

Ebben a környezetben, amely egyszerre ostromozta hazafiatlanságáért és vallástalanságáért a cionizmust, még azon kevesek is, akik rokonszenveztek vele, kénytelenek voltak körültekintően eljárni. Így például, amikor Gábel Gyula 1902-ben kiadta Max Nordau cionizmusról szóló röpiratának magyar fordítását, szükségesnek tartotta magyarázó jegyzetben közölni, hogy ha vannak is cionisták Magyarországon, azok egy lovagias nemzet boldog, emancipált polgárai, és hogy a magyar zsidóság többsége nem szorul és nem is szorulhat rá a cionizmus jótéteményeire.

Ékesszólóan és következetesen visszhangozta a rabbik anticionizmusát az *Egyenlőség* is, amely 1896-ra az ország legbefolyásosabb zsidó hetilap-

jává nőtte ki magát, és a magyarországi neológ zsidóság hivatalos álláspontjainak adott hangot. 1881-ben Bogdányi Mór alapította, 1884-ben Szabolcsi Miksa (1856–1915) lett a szerkesztője, 1886-ban a kiadója is. Szabolcsi a magyar zsidóság jogküzdelmeinek egyik nagyszerű bajnoka, a recepcióért vívott harc vezéralakja és – különösen a tisztaeszlári ügy nehéz időszakában – az antiszemitizmus elleni küzdelem rettenthetetlen harcosa volt.

Azután, hogy Theodor Herzl útjára bocsátotta a politikai cionizmust, Szabolcsi állásfoglalásai *ad hoc* módon elegyítették az antiszemitizmus kárhóztatását, a magyarországi antiszemitizmus létezésének tagadását, illetve a cionizmus ostromozását. Mihelyt kezébe került Herzl *Der Judenstaat* című könyve, a Cionista Világszövetség megalkotásáért vívott harcának ez a kezdőaktusa, Szabolcsi azonnal mereven elutasította a zsidókérdés cionista politikai megoldási kísérletét úgy is, mint az antiszemitizmusra adott, merőben téves választ. Az *Egyenlőség* 1896-os folyamában megjelent, Nem kérünk az új hazából című cikkében ezt írta: „Herzl Tivadar kifelejtette számításából a zsidók hazafiságát... Nem érhet itt bennünket soha olyan nyomorúság, hogy még végtelenül nyomorultabbakká ne váljunk, ha e hazát más hazával kellene fölcserélnünk...”

Néhány héttel később, ugyancsak az *Egyenlőség* hasábjain Szabados Sándor így nyilatkozott: „A hazafiasság a zsidóknál erkölcsi és vallási szabály és aki a vallásba be akarja csempészni a zsidó nemzeti törekvést, az az igazak közösségéből kirekeszti magát.”

Az Első Cionista Kongresszus után Szabolcsi támadást intézett a magyar származású Moritz Zobel ellen, aki a bécsi cionista hetilap, a *Die Welt* ifjú szerkesztője volt: „Mit akar ezzel Moritz Zobel?... A cionisták manőverei közé tartozik, tudjuk, hogy minél nagyobb antiszemitizmussal kürtöljék tele a világot, de mint magyar ember (?) hogy egyeztetheti össze Zobel úr hazafias becsületével, hogy hazájáról gyalázatos híreket terjeszt külföldi lapokban? (mert, hogy az antiszemitizmus gyalázat, azt tán Zobel úr sem tagadja, ha még oly nagyon örvend is neki, mint cionista). A magyar zsidónál különben célt nem ér Zobel úr pártja, még akkor sem, ha – óvja Isten Magyarországot! – igazzá is válnék mindaz, ami nem igaz, de ami Zobel úr szerint már ma is megvolna ebben az országban. Még ha kiütne is nálunk az antiszemitizmus, talajra a cionizmus akkor sem fog találni. Ha rosszabbra fordul dolgunk, megvárjuk, míg jobbra fordul. Hisz elég rossz volt már dolga a magyarnak; de azért új hazára nem gondolt. A zsidó eltanulta ezt a magyartól és magyarrá vált már annyira ő is, hogy ebből a talajból ki nem tépi sem antiszemitizmus, sem cionizmus, sem semmi más csapás vagy nyavalya. A zobelek, ha új hazát keresnek,

annál jobb, az igazi magyar zsidó itt akar élni és itt meghalni, mert e nagy világon az ő számára sincsen máshol hely.”

Az utolsó mondat természetesen a *Szózat* jól ismert sorait visszhangozza: „A nagyvilágon e kívül / Nincsen számotra hely; / Áldjon vagy verjen Sors keze, / Itt élned s halnod kell.”

Szabolcsi ugyanezeket az elgondolásokat fejtegette Herzlrel folytatott, kétórás megbeszélésén 1903 tavaszán. Az *Egyenlőség* 1904. július 10-i számában, egy héttel Herzl halála után elevenítette fel az elhangzottakat. Érdekes, hogy Herzl oly csekély jelentőséget tulajdonított Szabolcsi látogatásának, hogy meg sem említette naplójegyzeteiben, amelyek máskülönben tüzetesen és részletekbe menően örökítették meg találkozóit, tárgyalásait és levélfogalmazványait. Cikkében főleg azt adja közre Szabolcsi, amit ő mondott Herzlnek, és Herzl ellenérveinek csupán a velejére szorítkozik.

„A magyar zsidóság helyzetét ecsetelve, elmagyaráztam többek közt, milyen esztelenség volna nálunk Magyarországon, ahol a nemzetiségek anynyi bajnak az okozói, egy új fajtájú nemzetiséggel, a zsidó nemzetiséggel előhozakodni, mely a politikai cionizmus kritériuma. Új nemzetiségi eszme sehol sem olyan kényes dolog, mint köztünk, magyarok között. De ettől eltekintve, a zsidó Magyarországon tökéletesen megelégszik azzal (ami tökéletesen elég is), hogy vallására nézve zsidó. Nemzetiségre nézve *nem akar* más lenni, mint magyar. Márpedig ha magyar nemzetiségű, nem lehet zsidó nemzetiségű.”

Amikor Herzl azzal érvelt, hogy a magyaroknak eszük ágában sincs magyaroknak tekinteni a zsidókat, Szabolcsi így vágott vissza: „Nem azért vagyunk mi magyarok, hogy másoknak tessünk, hanem magyarok vagyunk, mert azok vagyunk, mert szívünk, érzésünk magyar, mert mások nem lehetünk, mert mások lenni nem akarunk... A hazaszeretet, mely akaratumk nélkül, sokszor akaratumk ellenére is kitör. Mert vérünk ké vált, mert szívünkbe verte gyökereit... Hogy akar Ön ezzel a mélységes mély hazaszeretettel egy új nemzetiségi eszmét összeegyeztetni?”

Herzl azt válaszolta, hogy a magyar zsidókat akár számításán kívül is hagyhatja. „Rajta vagyok, hogy terjedjen a zsidó állam megalkotásának eszméje, de *Magyarországon nem forszírozom*”.

Majd a következő prófétikus szavakkal folytatta, amelyeket azóta sokszor idéztek: „Magyarországon – így szólt – nemsokára olyan antiszemitizmust kapnak, hogy a mienk mellette meg sem kottyán. Ha én már most forszíroznám ott a politikai cionizmust, azt mondanák, hogy az antiszemitizmust a cionizmus idézte elő. Azt én nem akarom. Úgyis a mieink lesznek Önök, magyar zsidók, az antiszemitizmus majd karjainkba hajtja Önöket.”

Ez volt Szabolcsi válasza a sötét próféciaira: „Az antiszemitizmus dühönghet, mint még soha járvány nem dühöngött – szóltam –, de a magyar zsidók hazafias érzését meg nem ingatja soha. Ha kitör, szenvedünk alatta, de magyar voltunkon változtatni nem fog.”

És azzal folytatta, hogy a magyar zsidók magyar voltát kezdte ecsetelni: „Ne feledje különben, hogy nemcsak nyelvben, érzésben váltunk mi magyarokká, de azokká lettünk temperamentumban is. Aki betöri a fejünket, annak betörjük mi is a fejét, de ráadásul a lábáról is leütjük.”

A megbeszélés átiratának utóhangjában Szabolcsi variációkat adott elő az alaptémára: a magyar zsidók magyar hazafiak, akik nem tűrhetik, hogy bármi is közjük és magyar testvéreik közé ékelődjék.

E vita azért különösen fontos, mert Szabolcsi anticionizmusa egybehangzott a magyar zsidó hivatalságával, ideértve mindenekelőtt a Pesti Izraelita Hitközség vezetőségét, valamint a neológok és az ortodoxok országos irodáit, amelyek vállvetve harcoltak a cionizmus ellen. E korai években, amikor még Herzl állt a kormánykeréknél, másutt, mint a zsidó diákság körében, alig hódított a cionizmus Magyarországon.

Tanulságos, kiegészítő fejlemény, hogy Szabolcsi és barátai jóindulattal viseltettek a cionizmussal rivális rövid életű mozgalom iránt, amelyet 1905-ben Zsidó Területi Szervezet (ITO) néven a brit zsidó regényíró, Israel Zangwill (1864–1926) alapított. Az ITO célkitűzése az volt, hogy „autonóm jogállású terület birtokába jusson azoknak a zsidóknak a számára, akik nem maradhatnak meg vagy nem kívánnak megmaradni jelenlegi lakóhelyükön”. Ez a megfogalmazás elég ártalmatlannak tűnt sok olyan zsidó számára is, aki elutasította Herzl politikai cionizmusát, következőképp az ITO számos országban talált zsidó támogatókra. „Autonóm jogállású területről” volt szó, nem pedig „zsidó államról” (már a mozgalmat megindító Herzl-könyvnek is ez volt a címe); továbbá csak azoknak a zsidóknak nyújtott volna menedéket, akik nem tudtak vagy nem kívántak megmaradni azokban az országokban, amelyekben történetesen éltek. A zangwilli territorializmus efféle eltérése a Herzl-féle cionizmustól egyszerűen szalonképessé tette még Szabolcsi és elvbarátai előtt is, hiszen úgy vélhették, hogy nem nyirbálja meg hazafias magyarságukat. A magyar zsidók ugyanis, vélekedtek, sem nem kénytelenek, sem nem hajlamosak emigrálni, és teljességgel összefér a magyar zsidók hazafiaságával egy olyan szervezetnek a támogatása, amely nem törekszik többre, mint menedékhez juttatni más országok szerencsétlen zsidóságát.

Szabolcsi Lajos emlékiratában felidézi, hogy atyja és barátainak egy csoportja 1912-ben tanácskozást folytatott Bécsben Zangwill-lel, és terveivel

egyetértve, nekiláttak, hogy országszerte ITO-tagozatokat hozzanak létre. „Elmagyaráztuk zsidó honfitársainknak”, írja az ifjabbik Szabolcsi, „hogymi a kötelességük külföldön élő testvéreik irányában.” A magyar kormányzat bejegyezte a mozgalom alapszabályát, és az első világháború előestéjén a mozgalom már országosnak volt mondható.

Mezei Mór és Winterberg Gyula elnöklétével 42 helyi szervezetben 6000 tag tevékenykedett. Az ITO végül is semmiféle gyakorlati eredményt nem tudott felmutatni, és 1925-ben feloszlott. Ami a cionizmust illeti, egészen a Holocaustig rendkívül szűk körű mozgalom maradt Magyarországon.

HERNÁDI MIKLÓS FORDÍTÁSA

HANOAR FILMKLUB

Minden második szerdán
a SZINDBÁD moziban (Szent István krt.)
du. 16.30 órai kezdettel
filmvetítéseket rendezünk

A filmek zsidó és izraeli témákról szólnak

A filmek címét, és lehetőség szerint a rövid
tartalomismertetést a heti és napilapok
műsorismertetésében tesszük közzé

Minden érdeklődőt szeretettel várunk

HANOAR HACIONI
ÁLTALÁNOS CIONISTA IFJUSÁGI MOZGALOM
BUDAPEST

“הנוער הציוני”
תנועה ציונית חלוצית
בדפוס